

DOF - Dansk Ornitologisk Forening

Rødhovedet tornskade - senator eller niloticus?

HAANING I FELTEN Der skal kigges ryg, bug, fældningsmønster og håndrodsplet når man skal bestemme om en ungfugl af rødhovedet tornskade er en senator fra Sydeuropa eller en niloticus fra det vestligste Centralasien. At undersøge det er relevant, da Sverige har tre fund af unge niloticus rødhovedede tornskader fra det sene efterår. Nu fik vi en november rødhovedet tornskade. En ung. Kunne der være tale om en niloticus?

Aage Wichmann præsenterede i torsdags billeder af en spændende tornskade til Michael Mosebo Jensen. Michael bestemte den hurtigt til rødhovedet tornskade og sendte den ud på Birdalarm. Aage havde set fuglen dagen før, den 15. november, og den blev eftersøgt af bl.a. Kristoffer Hansen om fredagen den 17. november uden at den blev genfundet. Fuglen var på flere måder yderst interessant. Der er tale om det hidtil seneste fund i Danmark. Det var en ungfugl og således tilsyneladende det blot fjerde fund af en ungfugl herhjemme. Dertil var den feltbestemmelsesmæssigt yderligere interessant idet den østlige race niloticus var nødt til at blive taget i betragtning. Denne artikel sætter fokus på hvordan man bestemmer ungfugle af henholdsvis senator og niloticus fra hinanden.

Rødhovedet tornskade er truffet i alt 42 gange i Danmark til og med 2016. Alle har været af racen senator, der er udbredt i Sydeuropa og Nordafrika, og som overvintrer i Centralafrika.

2017 har været et bemærkelsesværdigt år, idet det i alt er blevet til fire fund af rødhovedet tornskade. De hidtil bedste år har ellers været 1992 og 2009 med hver tre fund.

Efterårsfund er rigtigt sjældne, hvilket også illustreres af, at der, ud af de nævnte 42 fund, er 20 fra maj og 10 fra juni, mens der blot er syv fund fra perioden august-oktober. Den aktuelle fynske fugl er, som sagt, danmarks hidtil seneste, idet de hidtil seneste fund var henholdsvis 2-12/10 1966 i Blåvand, 17/10 1989 Tipperne samt 23/10-12/11 1993 Kongelunden.

Udover racen senator finder man i Europa fugle af racen badius, der yngler på de Baleariske Øer samt på Korsika og Sicilien samt racen niloticus fra Østtyrkiet, Syrien, Israel, Georgien, Armenien og Iran. Badius bliver ikke behandlet i denne artikel, men niloticus er en særdeles spændende kandidat, vi skal have fokus på – måske særligt netop ved sene fund af unge rødhovedede tornskader? Sverige har således tre fund af racen: 9/10 1991 Falsterbo, 13-21/10 1997 Gotland og 3-10/11 Missjö. Alle var ungfugle.

Adulte fugle af niloticus er vanskelige at bestemme sikkert i felten, og det mest påfaldende er at basis på de centrale halefjer, er forholdsvis bredt og hvidt aftegnet, mens det er sort samme sted hos senator. Virkningen i felt er at den hvide overgump, er meget påfaldende og stor. Det er imidlertid blevet nævnt, at der på Balkan og i det vestlige Tyrkiet er observeret fugle med hvid basis på de længste halefjer, men som ikke er bred nok til at godtgøre racen niloticus. Det tyder på, at der kan være tale om en let glidende overgang i karakterer hos fugle i Syøsteuropa. En godkendelse af en adult niloticus i Danmark vil selvsagt kræve ekstremt gode dokumentationsfotos, eller at fuglen er indfanget og dokumenteret i forbindelse med ringmærkning.

Der er forårsfund af adulte niloticus fra Finland, Italien og Spanien.

Resten af artiklen handler udelukkende om, hvordan man bestemmer ungfugle af niloticus, og om den aktuelle fugl fra Fyn var en sådan. Følg også med i billedteksterne.

Ungfugle af niloticus fælder deres juvenile fjerdragt til en første vinter-dragt meget tidligere end ungfugle af senator. Denne forskel kombineret med enkelte distinkte dragtkarakterer kan formentlig, i de fleste tilfælde, gøre det muligt at bestemme niloticus fra senator med relativ stor lethed.

Allerede på ynglepladserne undergår de fleste niloticus en post-juvenil fældning, mens denne fældning hos senator først foregår på overvintringspladserne. Det betyder at niloticus allerede ved påbegyndelsen af efterårstrækkes, har skiftet kropsfjerene, så dragten kun er delvist juvenil, og på mange punkter er ret adultlignende i udseende. Typisk handler det om, at langt de fleste ikke længere har et skællet udseende (dannet af mørke streger i kanterne) i rygfjerene samt på brystet og på flankerne på efterårstrækket. Disse partier er altså påfaldende rene og utegnede. Enkelte kan fælde skulderfjer og rygfjer sent, men det hører til usædvanlighederne. Til gengæld kan sådanne sent fældende individer identificeres positivt til niloticus på baggrund af en ren og utegnet underside samt udseendet af håndrodspletten (se senere). Ungfugle af senator vil i stedet fremvise skællede fjer på ryg og underside langt hen på efteråret.

Rødhovedet tornskade, 1K, Elmelund, Odense den 15. november 2017. Bemærk at undersiden ikke virker renhvid og med et svagt mørkt skælle udseende. På ryggen ses også et mørkt skælle udseende. De mellemste dækfjer er juvenile og ufældede. De store dækfjer ligeså. Håndrodspletten er mindre end hånddækfjerene, og den glider tydeligvis sammen med de lyse kanter på svingfjerene, hvorfor håndrodspletten ikke fremstår distinkt afsat. Den fynske fugl er på baggrund af alle nævnte karakterer en senator og ikke en niloticus. Foto: Aage Wichmann.

Rødhovedet tornskade, 1K, Elmelund, Odense den 15. november 2017. Bemærk at der er rester af skællede fjer på brystsiden og den øverste del af flanken. Desuden ses og de ufældede juvenile mellemste dækfjer. Foto: Aage Wichmann.

Rødhovedet tornskade, 1K af racen niloticus, Missjö, Sverige den 6. november 2009. Bemærk først og fremmest det næsten adulte indtryk man får af fuglen! Bemærk dernæst den helt renhvide underside helt uden skælning og endda med et sandfarvet farvestrøg på brystet. De mellemste dækfjer er færdigfældet til adulte fjer, og det samme gælder de inderste store dækfjer. Håndrodspletten er stor, renhvid og distinkt, og er større end hånddækfjerene. Rygfjerene er fældet, og er uden skællede fjer. Det samme gælder issen. Foto: Tomas Lundquist.

Både senator og niloticus viser lys overgump og. Som regel er denne aftegnet med mørke kanter på de enkelte fjer hos senator, mens man kun finder mørke kanter på de længste overhalede dækfjer hos niloticus. Det giver en virkning af en markant og lys overgump hos niloticus, der tillige ofte er let orangetonet.

Håndrodspletten er bred og hvid hos niloticus. Den er distinkt aftegnet og omtrent af samme størrelse eller større end hånddækfjerene. Hos senator er den rent hvide del af håndrodspletten smallere, og den yderste kant af denne er typisk mere buff-tonet. Virkningen er, at håndrodspletten glider sammen med buff-tonede kanter på svingfjerene, hvilket giver en knap så distinkt virkning, som man oplever hos niloticus.

Studier har vist, at 50% af alle niloticus allerede havde fældet deres mellemste dækfjer på ynglepladserne, inden efterårstrækket blev påbegyndt. Normalt fældes disse ikke hos senator før ankomst til vinterkvarteret. Dog kan man hos nogle fugle i november se en påbegyndt fældning af disse. De inderste store dækfjer fældes ofte hos niloticus til adultlignende sorte fjer med smalle lyse kanter. Dette kan opleves hos senator også, men det sker generelt sjældent før ankomst til overvintringspladserne.

Undersidens udseende er af stor vigtighed ved bestemmelse af både niloticus og senator. Hvor senator har tydeligt skællet udseende på brystet der oftest glider ned på flankerne, har niloticus oftest en helt utegnet lys underside om efteråret. Hvis der er skællede fjer, ses det højst som en antydning på brystet og på siden af

struben, men generelt er der tale om en utegnet meget lys, hvidlig underside, ofte, i øvrigt, med et sandfarvet strøg.

Rødhovedet tornskade, 1K, Elmelund, Odense den 15. november 2017. Bemærk at der er mange ufældede juvenile fjer i ryggen og i issen, hvor de mørke kanter på de enkelte fjer danner et skællet udseende. Bemærk også de ufældede juvenile mellemste- og store dækfjer. Foto: Aage Wichmann.

Rødhovedet tornskade af racen niloticus, Missjö, Sverige den 5. november 2009. Bemærk at isse og ryg er færdigfældet og meget adultlignende helt uden skallet udseende. De mellemste dækfjer er færdigfældede til adulte fjer, ligesom de inderste store dækfjer. Bemærk også den store distinkte håndrodsplet og den lyse overgump. Foto: Markus Tallroth.

Rødhovedet tornskade, racen niloticus, 1K, Missjö, Sverige den 6. november 2017. Bemærk igen den færdigfældede ryg og isse, hvilket giver fuglen et meget adult udseende. Igen ses de færdigfældede mellemste dækfjer, inderste store dækfjer, den store håndrodsplet, men på dette billede ser man også det sandfarvede farvestrøg på en utegnet overgump, dog med let skællet udseende på de længste overhale dækfjer. Foto: Tomas Lundquist.

Konklusionen er, at man ved at studere fældningsmønstret og fokusere på undersidens udseende, ryggen, håndrodspletens udseende og størrelse, overgump og eventuelt basen af de centrale halefjer, sagtens kan bestemme en niloticus fra en senator.

Den aktuelle fugl fra Fyn fremviser ufældede juvenile mellemste dækfjer, ufældede juvenile (men slidte) store dækfjer, mange skællede fjer i ryg og i underside samt en håndrodsplet der glider sammen med de lyse kanter i svingfjerene. Det er alt sammen karakterer der entydigt peger på en typisk senator. Et flot og spændende fund, der, især på grund af det sene tidspunkt på året, fik flere til at overveje om det kunne være en østlig niloticus. Det var spændende at gå i dybden med.

Tak til Aage Wichmann, Markus Tallroth og Tomas Lundquist for udlån af fotos.

 Dato:
19. 11. 2017

 Skrevet af:
Henrik Haaning Nielsen

 Fotos af:
Aage Wichmann
Tomas Lundquist
Markus Tallroth

 Emner:
FELTBESTEMMELSE

 Tags:
FELTBESTEMMELSE, HIT, NILOTICUS, RØDHØVEDET TORNSKADE, SENATOR, TORNSKADE, TWITCH